

A CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS NÉHÁNY AKTUÁLIS PROBLÉMÁJA

DR. NAGY ANDOR

(Közlésre érkezett: 1977. február 11.)

A párválasztás előkészítésének múltjáról

Jelenünkben pedagógiai közhelynek számít, hogy az emberi életnek milyenségét, az ember boldogságát vagy boldogtalanságát, attitűdjét stb. jelentős mértékben befolyásolja az a tény, hogy mennyire volt sikeres a pályaválasztása, illetve hogyan sikerült a párválasztása.

Közismert az is, hogy a nevelésközpontú iskola megvalósításának programja egyre közelebb kerül a ma gyakorlatához, bár ez általánosnak még egyáltalán nem mondható.

Az életnek, a mindennapok realitásának problémáival számolni tudó, a problémákat megoldani, feloldani törekvő személyiség harmonikus fejlesztése nagyszerű feladat, az egész társadalmat mozgósítani kész törekvés. A pedagógiai gyakorlat azonban azt mutatja, hogy az előbb említett alapvetően lényeges kérdések megválaszolását legkevésbé igyekezett elősegíteni nevelésünk. A gyermeki képességek alapos megismerését követő pályorientációt, a tudatos pályaválasztást alig képes eredményesen szolgálni nevelésünk. Mindmáig döntő tényező általában a pályaválasztásban a szülő, akinek akarata akkor is érvényesül, ha a pályaválasztási tanácsadó intézetekben dolgozó, speciálisan képzett szakemberek teljesen más javaslatot adtak.

A helyes párválasztásra való felkészítéssel kapcsolatban, ha lehet, még az előzőnél is rosszabb a helyzet. A hagyományokhoz való ragaszkodás ez esetben azt is jelentette, hogy az iskolákban továbbra sem volt az téma, a hagyományokkal való szakítás viszont azt eredményezte, hogy a szülői házban korántsem tulajdonítottak olyan jelentőséget a fiatalok párválasztásának, mint előbb, amikor még a szabályt erősítő kivételnek számított a szülők beleegyezése nélkül, vagy annak ellenére kötött házasság.

Hogyan készültek fel a múltban a fiatalok a családi életre? Tudatosan alig. Előttük volt általában szüleik jó példája, amiből le lehetett vonni bizonyos konzekvenciát. A szülők nagyobb részének ún. „példás” családi élete maga formálta a fiatalok szemléletét, akik hasonló családot szerettek volna kialakítani. Számukra a család az otthon fogalmával kapcsolódott össze, amely egyet jelentett az érzelmi kötődéssel, a tartós kontaktussal, a boldogsággal, a szeretettel, a biztonságérzettel stb.

Természetesen a jó példa sem hatott minden esetben pozitív irányba. Az is igaz, hogy számos család csupán látszólagos közösség volt, formális társulás, amelyet az idegenek előtti képmutatás, az egyházi esküvő, illetve a gyermekért érzett felelősség tartott össze.

Közismert, hogy a családi életben jelentős szerepet kap a szexualitás, aminek szinte kizárólagosan csak a fajfenntartással összefüggő funkciója nyert előbb szerepet. A vallás törvényei a szexuális élet örömszerző szerepét elítélték. Ennek is tulajdonítható szexuális

kultúránk alacsony foka, számos félresiklott házasság, az indokolatlanul nagy létszámú családok kialakulása. . .

A családi életre nevelésnek szerves részét képezi a nemi nevelés, amelyről ténylegesen éppúgy nem beszélhettünk, mint ahogyan a szexualitásról általában. Tabu téma volt, nem illett róla beszélni. Jellemző, hogy a gyermek előtt „hálószoba titokról” beszélni bűnnek számított még akkor is, amikor a gyermek számára a „titok” már régen megfejtést nyert. A függöny, a fátyol mintegy misztikumot leplezett, olyan valamit, ami a felnőttiséggel függ össze, a házassáéhoz kapcsolódik.

A sokgyermekes családoknál, a falusi miliőben számos szexuális kérdés magától oldódott meg a gyermek előtt. Nagyon sok olyan fogalommal, folyamattal ismerkedtek meg a nemi élettel kapcsolatban, ami az egyik, illetve városi gyermekek számára sok esetben a házasságkötésükig rejtély marad.

Hagyományosan nem adták át a szülők a tapasztalás útján nyert szexuális ismereteket, idegenkedtek attól, hogy a nemiséggel kapcsolatos kérdésekről beszéljessenek gyermekeikkel, úgy vélték, hogy az még korai, hogy majd megtudják ők is valakitől, valahogyan, hogy az az ő titkuk, ami csak rájuk tartozik. . . Ha a szexualitásról szóló irodalom egy-egy családban a gyermekek kezébe került – ha egyáltalán beszélhetünk erről –, azt csak titokban olvashatta, valahová elrejtőzve. A gyerekek nagyobb része a szülőktől hiába kérdezett, választ ritkán nyertek, ha kaptak is kérdéseikre feleletet, azok irreálisak voltak, hiányzott belőlük az őszinteség. A gyermekekben felhalmozódott kérdéseket az említett okok miatt a barátok, barátnők választották meg, amiben sokszor nem volt köszönet. Mindennek egyenes következménye volt az első menstruáció és magömlés okozta félelem, szégyenérzet, a tapasztalatlanság miatti terheség, a másik nemhez való viszony helytelen irányú alakulása, a szülőkkal, felnőttekkel szembeni zárkózottság stb.

A múltban folyó nemi nevelés legfeljebb a szexuális felvilágosítást jelentette, ami az iskolaorvos, ill. a védőnő feladatai között kapott helyet. A „felvilágosítás” tartalma is említést kíván, hiszen az általában leszűkült a nemi betegségek ismertetésére és következményeinek elrettentő vázolására. Így lett a nemi élettel való első tudatos találkozás nagyon sok fiatal számára szorongást, félelmet, gátlást kiváltó problémaforrás.

Szexuális forradalom?

Az utóbbi években az élet szinte minden területén tapasztalható változás nem hagyta érintetlenül a szexualitást sem. Olyannyira nem, hogy korunkat a gyorsuló idő, a tudományos-technikai forradalom mellett, a szexuális forradalom korának is nevezik egyesek, amit elsősorban azzal magyarázhatunk, hogy a szex divatjelenség lett. Az történt ez esetben is, ami általában. Amiről nem beszéltünk előbb, arról sokat, talán túlságosan is sokat beszéltünk később!

Elsősorban a nyugati országokban szerzett személyes tapasztalatok, valamint az idevágó szakirodalom (l. Walter Hollitscher: Szexualitás és társadalom. Kossuth, 1974, illetve legutóbb Amerika jelenéről szóló riportokat tartalmazó Lidércnyomás c. kötet, megj. Kossuth K. 1976. és Minerva Családi Évkönyv megj. Bp. 1976., ez utóbbiban Szilágyi Vilmos tanulmánya stb.) egyértelművé teszi azt a megállapítást, hogy a szexualitás a világ különböző országaiban egyre inkább hódít. A tömegközli eszközök, és nem utolsósorban az idegenforgalom jóvoltából igen gyorsan terjednek a különböző erotikus, pornográf jellegű kiadványok, az ún. szexműsorok . . . A reklám is nagy jelentőséget tulajdonít annak az Egyesült Államoktól Nyugat-Németországig. A szórakoztató ipar jó üzletet nyert a szexualitásban. Az ún. szabadszerelem, a hippi-kommuna, az időnkénti nyilvános partnercsere éppen olyan ismert fogalomná válik jelenünkben, mint az „együttjárás”, amely a házasságon kívüli nemi kapcsolatot is jelenti.

1. Gyermekáldás a boldogság forrása

A sokak által vitatott szexuális forradalom *Kinkerdall* amerikai szexológus szerint egyet jelent az erkölcs romlásával, a házasság előtt nemi életet élők számának szaporodásával, amíg *I. Sz. Kon* szovjet szociológus szerint az a nemi kapcsolat egyre növekvő szabadosságát jelenti, ami együtt járhat a családok felbomlásával.

Emlékeztetek még azok a vádak, amelyekkel a kommunistákat, ill. a jövő társadalmát illették a burzsoák. Figyelemre méltó ilyen szempontból is a Kommunista Kiáltvány számos megállapítása, amelyek között a következők olvashatók: „Egyébként semmi sem nevetségesebb, mint burzsoáinak magasztos erkölcsi felháborodása a kommu-

nisták állítólagos hivatalos nőközösségén. A kommunistáknak nem kell a nőközösséget bevezetniök, mert az majdnem mindig létezett.” (1)

„Borzsoáink nem elégednek meg azzal, hogy proletárjaik feleségei és leányai rendelkezésükre állanak, a hivatalos prostitúcióról nem is beszélve, hanem fő gyönyörűségüket abban lelik, hogy egymás feleségét elcsábítják.” (2) „A polgári házasság a valóságban feleségközösség.” (3)

Marx és Engels Amerikáról szólva ún. feleség-csere folyamatról („swapping wives”) ír. *Alfred C. Kinsey–Wardel B. Pomeroy–Chyde E. Martin: Sexual Behavior in the Human Male* című tanulmányában arról olvashatunk, hogy „az Egyesült Államokban akkoriban a nők mintegy 26%-a folytatott házassága idején házasságon kívüli nemi érintkezést, mégpedig 1/3 részük kettőtől öt férfivel, több mint a fele 1-gyel. – Ilyen pontosan ezt még a „Kiáltvány” persze nem tudta!” (4)

Mindez természetesen csak egy kép a múltból. A jelen sok vonatkozásban lényegesen problémásabbnak látszik, hiszen pl. az előbb idézett Lidércnyomás c. kötet szerzői szerint Amerikában az egyik feszültség forrása az, hogy a családokon belül a nők átvették a vezető szerepet a nemi élet irányításában, amiből számos konfliktus származik. Említést kíván a perverzitás, a homoszexualitás terjedése . . . , ami többek között szintén az előző okkal is magyarázható.

A modern nyugati ipar a szexualitás egy sajátos jelentkezéséhez, a modern maszturbációhoz is segítséget nyújt. A műanyagból készült eszközök választéka éppen olyan nagy, mint akár a fogamzásgátlóké. Az üzletek kirakataiban e számunkra idegen áruféleségeket éppen úgy reklámozzák, mint nálunk akár a mosóport. Nyilvánvaló, hogy mindezekkel a nyugati világban sem ért egyet mindenki. Igen sok a kritika, a bíráló megjegyzés. A nyugati világban jelentkező problémák egy az egész világon elindult folyamat okozta konfliktusok koncentrációját adják. A kritikákra érdemes odafigyelni. Ma ott, nálunk esetleg már holnap jelentkezhetnek, nyilvánvalóan sajátos formában.

Tagadhatatlan, hogy bizonyos jelekkel már a ma magyar valóságában is szembe kell néznünk. Itt a divatnak való behódolás mellett feltétlenül szerepet kap a valláserkölcös kötelékétől való felszabadulás éppen úgy, mint az új szocialista-kommunista erkölcsi normák aránylag lassú térhódítása.

Tényként állapítható meg, hogy a nemiség, annak megítélése ma már régi mércével nem mérhető. A golya-mese mosolyra deríti a gyermeket is. Amit a szülő ségyell, az a gyermeke számára már természetes. Magától értetődik az is, hogy amiről régen nem beszéltünk, arról ma szólni kell! A szexhullám vagy egyéb tényező okozta a változást a magyar családok életében, nem feladatunk eldönteni, de a válaszok számának alakulása, a felbomlott házasságok, a széthullott családok statisztikája megdöbbentő.

Figyelmet érdemel az a tény is, miszerint az 1970-es népszámlálás hazánkban 62 ezer házasságon kívüli együttélést jegyzett fel, ami minden bizonnyal a valóságban több.

„Régen a nemi élet a nő számára a teherbe esés kockázatával járt, s e kockázatnak a házasságon kívüli vállalása nem volt könnyű, mert a házasságon kívül teherbe esett nőt a társadalom határozottan elítélte. Ma a fogamzásgátló szerek elterjedése és a születésszabályozási gyakorlat általánossá válása következtében megváltozott a helyzet: a házasság-nélküli rendszeres nemiéletet folytatók kapcsolatát nem kell, hogy feszültté

¹ Marx–Engels Művei III. köt. 329.

² U. o.

³ Marx–Engels Művei IV. köt. 457.

⁴ W. Hollitscher: Szexualitás és társadalom, Kossuth Kiadó, 1974. 102.

tegye a nem kívánt terhességtől való félelem, ezért nem is kerülik annyira, mint régebben.” (1)

A fiataljaink egy részének szexuális szabadossága számos probléma forrása, ami egyenes következménye többek között ismereteik hiányos voltának, kulturáltságuk alacsony színvonalának. Az sem véletlen, hogy az egyes nőgyógyászati osztályokon ún. „kulcsos gyermekekről” beszélnek, akiknek szülei nyugodtan adták át a lakáskulcsot azzal a meggondolással, hogy amíg ők dolgoznak, a gyermek hadd végezze otthon munkáját, ne kelljen egész napját az iskolában töltenie, órák után a napköziben vagy a tanulószobán. Az is tény, hogy még mindig sok a művi úton történő terhességmegszakítás, jóllehet a fogamzásgátlók családja nagymértékben bővült. Saját vizsgálataink is igazolják, hogy fiataljaink közül számosan úgy kerülnek egymással nemi kapcsolatba, hogy különösebb érzelmi vonzódást nem mutatnak, sok esetben „csak” kíváncsiságukat igyekeznek kielégíteni.

Kétségtelenül megváltozott a szexualitás szerepének megítélése is. Jellemző módon előtérbe került annak örömszerző funkciója. A gyermek „vállalása” jó bizonyíték akár a változásra is. A gyermekek egy része kétségkívül nemcsak szerelmi kapcsolat, de külső motívum eredményeként születik a családtervezés időszakában is. A koci vagy kicsi vita nem egészen egyértelműen zárult. A „gyermekáldás” sokakban félelmet kelt, a fogamzásgátlás, a terhességmegszakítás... köznapisággá váltak, a családok egy részét sajnálatos módon igen laza kötelék tartja össze.

2. Egy jellemző jelenet a nagy sikert aratott Helga című filmből

¹ Cseh–Szombathy László: A házasság nélküli párkapcsolatok. Élet és Tudomány. 1977. 3. 76–77. 1.

Vannak olyan vélemények, melyek szerint Magyarországon napjainkban újra a próbaházasság korát élik egyesek. Próbálkoznak a házasság előtt álló fiatalok, hogy bizonyosságot szerezzenek választottjuk szexuális kultúrájáról, partnerszerepének milyenségéről és próbálkoznak a házasságot kötők is: amennyiben nem sikerül a frigy, másik, vagy harmadik házasságban keresik a megoldást. Mindezt látva, többen kérdőre vonják azokat, akik hisznek a nevelés, így a családi életre nevelés szerepében, erejében, jóllehet az alig vitatható.

Vannak, akik a családot konzerválni akaró törekvéseket eleve sikertelen vállalkozásnak tekintik, saját tapasztalataikból vonva le azt a következtetést, hogy a család már túlélte önmagát. Olyan történelmi kategória, amely a múlté lett. Hivatkoznak többen olyan nyugati szociológusokra is, akik az új kategória, a család helyébe lépő kísérleteket, törekvéseket kutatva, arra a következtetésekre jutnak, hogy a család történelmi szerepe lejárt.

A családi életre nevelés bevezetésének okairól

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1970-től folyó közoktatásunk és nevelőmunkánk problémáit, elsősorban fogyatékosságait feltárni igyekvő I. számú témabizottság foglalkozott először behatóan a házasságra és a családi életre előkészítés kérdéseivel, vizsgálva az ifjúság, a leendő szülők testi-lelki egészségét, gyermeknevelési kultúráját, családalapítási szokásait. E bizottság is felismerte azt a tényt, hogy a munkára, a hivatásra, valamint a szocialista közéletben való aktív részvételre nevelés mellett feltétlenül tervszerűbben kell felkészíteni minden magyar fiatalt a családi életre is.

A Központi Statisztikai Hivatal, valamint a tanácsok egészségügyi és művelődésügyi osztályainak statisztikai adataira, és a vizsgálat alatt szerzett tapasztalatokra támaszkodva mutatott rá a bizottság a problémákra. Az akkori állapot tarthatatlanságára való rámutatás, főleg az iskolában folyó nevelőmunka hiányosságait vette célba. Megállapította, hogy a pedagógusok felkészületlenek e feladat végzésére, az orvosi és a pedagógiai gyakorlat, tapasztalat összevetése hiányos, a feladat végzését elodázzák, kibúvókat keresnek, az ide vonatkozó követelményrendszer teljesen kidolgozatlan, az oktatáscentrikus szemlélet e téren is érezteti káros hatását, a módszertani kulturáltság alacsony fokú, személyiségre szabott nevelés alig van, az érzelmi élet sivársága a nevelés hiányosságaiból következik, a tömegtájékoztatás is gyenge a nemi élet, a házasságra való előkészítés vonatkozásában. . .

A vizsgálat javaslatai között helyet kapott az egységes álláspont kialakításának szükségessége, a pedagógusképzés reformjának sürgetése, a családi életre nevelés c. tantárgy bevezetésének tanulmányozása, és a megfelelő módszerek feltárása, kikísérletezése.

A vizsgálat tapasztalatait összegző 1972-es párthatározat szellemében 1973-ban minisztertanácsi határozat született (1040/1973.), amely a családi életre nevelés megszervezésének igényét a következőkben fogalmazta meg:

„A lakosság, különösen pedig az ifjúság körében sem mennyiségben, sem minőségben nem eléggé elterjedtek azok a biológiai, egészségügyi, etikai, morális ismeretek, amelyek elengedhetetlenek a harmonikus, kíváncsatos emberi kapcsolatok, a kiegyensúlyozott családi élet megteremtéséhez és ennek során a korszerű családtervezés megvalósításához. Ezért az állami oktatás minden formájában, továbbá a lakosság körében végzett ismeretterjesztő tevékenységben a családi életre való felkészítést szolgáló intézkedéseket kell tenni.”

Ismeretes, hogy az egészségnevelésnek, már korábban is egyik kiemelt feladata volt a családi életre nevelés, jóllehet annak hatékonysága messze elmaradt a várakozástól.

A határozatot követően több vizsgálatot végeztek hazánkban, amelyek szintén az intézkedések szükségességére mutattak rá. A minisztertanácsi határozat komplex feladatot fogalmaz meg. Az egészségügyi-biológiai kérdések mellett fontosnak tartja az etikai-morális kérdések megválaszolását is. A népesedéspolitikai határozatnak közismerten csak része az ember nemiségével, a sexualitással és annak következményeivel kapcsolatos problémák feltárása, az egészségügyi és erkölcsi feladatok is nagyon jelentős szerepet kapnak abban.

A határozat értelmében kezdődött meg hazánkban 1974-ben kísérleti jelleggel a családi életre nevelés bevezetése néhány általános és középiskolában, majd az 1975/76-os tanévtől valamennyi magyar iskolában.

A családi életre nevelés célja és feladatai

A családi életre nevelés intézményes bevezetését előkészítendő az Egészségügyi és a Művelődési Minisztérium 1974-ben közös Irányelvekben fogalmazta meg az ifjúság (a tanulók és a tanulmányaikat már befejezett fiatalok) családi életre történő felkészítésének célját, feladatait és tartalmát.

Az osztályfőnöki órák kötelező témakörein belül szereplő családi életre nevelés hatékonyságát segíteni akaró dokumentumok hangsúlyozzák, hogy az újként ható nevelési feladat szerves része kell legyen a személyiségformálás komplex folyamatának, nem szabad azt valamiféle pluszfeladatként értelmezni, kampányfeladatnak tekinteni.

A cél nem lehet más mint az, hogy a szocialista humanizmus szellemében felnövekvő nemzedéket tudatosan készítsük fel a humanista együttélésre, a felelősségteljes szexuális magatartásra, a párválasztásra, a családalapításra, a gyermekek örömmel és tudatosan történő vállalására és felelős nevelésére, a család funkcióinak betöltésére.

Nem lehet vitás, hogy az ismertetett célt számos részfeladat eredményes megvalósításával lehet csak elérni. Ilyen részfeladat pl. az emberi szükségletek humanizált, az egyén jól felfogott akaratától függő kielégítésére való nevelés, a szükségletek fölötti uralom biztosítása, az érzelmi élet fejlesztése, a tudatformálás, az ifjúság új ismeretekkel való gazdagítása (a család fejlődésének állomásai, a nemek biológiai-egészségügyi sajátosságai, az egészséges nemi élet, a családtervezés, az utódok létrehozásához és az egészség biztosításához szükséges tudnivalók, a család funkciói. . .), a közösségi életre vonatkozó erkölcsi normák tudatosítása, gyakorlati megvalósítása, a társadalom általános célkitűzéseinek megfelelő eszmények központba állítása és az aktív egészségnevelés.

A családi életre nevelés feladatainak lényegét a dokumentumok a következőkben határozták meg: „megoldásukkal szemlélet- és magatartásváltozást kell elérnünk a felnövekvő nemzedékeknél a családi élettel, a szexuális élettel kapcsolatos érzelmi viszonyulásában, állásfoglalásában, gyakorlatában. Észre kell venni a fiataloknak, hogy e konzervatív-tekintélyi családmódel túlhaladott, a nemek kapcsolatában a dogmatikus tabu-elmélet felszámolandó, a prűdériának véget kell vetni. Ugyanakkor azt is látniuk kell, hogy az anarchista, teljesen felelőtlen, minden kötöttség nélküli kapcsolatok, köztük nemi kapcsolatok is, teljességgel antihumánus jellegűek.” (OPI dok. kézirat.)

A családi életre nevelés tehát szerves része kell legyen a személyiségfejlesztésnek, az életprogramra való felkészítésnek, a teljes emberré nevelésnek, az élet egyik alapvető létformáját meg kell ismertetni a fiatalokkal, azt ugyanis, hogy szülők lesznek, családot fognak alapítani és ez olyan feladat, amire nagyon tudatosan kell felkészülni.

A családi életre nevelés tartalma és folyamata

A célhoz vezető utat jelentő feladatok egyértelműen határozzák meg a programot. Minden osztályban (az általános iskola felső tagozatában, a középiskolai és a szakmunkás-képző iskolákban) a tematika a következőkben ismertetett témakörök feldolgozására épül:

1. A család fogalma, helye a szocialista társadalom közösségeinek rendszerében, a szocialista családmódel, a családtervezés.
2. A gyermek helye a családban, az anyákkal és a családdal kapcsolatos magatartás követelményei, a szülők pótolhatatlan nevelési feladatai, a szocialista családi nevelés alapvető ismeretei.
3. A fiúk és a lányok kapcsolatának erkölcsi alapjai, esztétikai és magatartási követelményei.
4. A nemek sajátosságai, fejlődése, a fogamzás és a születés anatómiai és élettani alapjai, a nemi higiénia és az egészséges nemi magatartás szabályai.

A fenti témák a leglényegesebb kérdésekre próbálnak úgy válaszolni, hogy a tanulók tudását, ismereteit bővítsék. A legfontosabb problémák újra és újra teret kapnak, vissza-visszatérnek, hogy más módon, újabb oldalról mutassanak rá a lényegre.

A tematika ún. spirális felépítésű, ami lehetővé teszi az életkori sajátosság figyelembevételét is. E mellett a másik lényeges jellemzője a keretjelleg. Az osztályfőnöknek lehetősége van az adott témát úgy feldolgozni, hogy osztályközössége érettségéhez, fejlettségéhez, a konkrét feladatokhoz tudjon alkalmazkodni.

Az osztályfőnöknek természetesen támaszkodnia lehet, sőt kell tanítványai előző ismereteire, tapasztalataira is. A család esetében eleve olyan fogalommal kerül szembe a tanítvány, amiről konkrét vélemény van, legfeljebb az adott vélemény szubjektív, és sajnálatos módon nem mindig pozitív jegyekből áll össze. A szülők nevelési feladatainak elméleti vonatkozásai se mindig egyeztethető azzal a képpel, amit a gyermek tapasztal abban a folyamatban, amelyben a nevelésnek ő volt a tárgya. A szexuális problémák is, mire az iskolába szóba kerülnek, a gyermekek egy részénél a megszerzett ismeretek közé tartoznak, legfeljebb azzal kell számolnia az osztályfőnöknek, hogy azok az ismeretek nagyon ritka esetben tudományos megalapozottságúak.

A családi életre nevelés folyamata, mint általában nevelésé, a gyermek fejlődését kell hogy segítse, irányítsa. Rendkívül helytelen lenne az a vélemény, amely arra építene, hogy mivel az iskolában az ötödik osztálytól foglalkoznak a családi életre neveléssel, így az előbb szóba se kerülhet, ill. hogy az iskola átvette a szerepkört is, mintegy tehermentesítendő a szülőket.

Még napjainkban is vannak olyan szülők, akik attól tartanak, hogy a nemiséggel kapcsolatos információk kárt okozhatnak a gyermek lelkében, hogy a szexualitáshoz a kisgyermeknek semmi köze. Ez a szemlélet a múltban is helytelen volt, de jelenünkben azt csak elmarasztalni lehet.

Az e téren tapasztalható problémák egyenes következményei a káros szemléletnek. Az a tény, hogy a férfiak jelentős részére jellemző a szexuális kultúra hiánya, ill. a nők gátlásossága – amely a nem kívánt terhességtől való félelem, a nemi betegségtől való aggodalom –, egyszóval a felkészületlenségből származnak. Mindezek a tények tengernyi konfliktus forrásai a családban és azon kívül. A szexualitás vonatkozásában kulturálatlan szülők nem törődnek gyermekeik nemi nevelésével sem, ill. ha igen, akkor helytelen irányban alakítják a gyermekek szemléletét, károsan befolyásolják őket. A különböző tiltások, az esetleges büntetések, a félelmet keltő ijesztgetések nagyon sok felnőttkori szexuális probléma forrásai.

3. Nagy esemény az óvodában: Mónika néninek gyermeke lesz

A tapasztalatok arra is rámutatnak, hogy a szexualitással kapcsolatos gondok a pubertásban jelentkeznek leginkább. A helytelenül nevelt gyermek hamar elszakad családjától, másutt keres választ kérdéseire, szinte mindenütt jobban érzi magát, mint odahaza. A barátok, szélsőséges esetben a bandák (galerik) oldják fel feszültségét, világosítják fel.

A családi életre nevelés folyamata a családban kell hogy elkezdődjön, és semmiképpen nem szabad azzal megvárni a serdülőkort. A nemiséggel kapcsolatos kérdéseket éppen olyan természetességgel kell kezelni, mint az élet bármely más problémáját. Minél őszintébb a család tagjainak viselkedése, egymáshoz való viszonya, annál evidensebb, hogy a gyermekben felvetődő kérdésekre az életkorának megfelelő válaszokat kap. A nyíltság, őszinteség, természetesség jellemezte családban nincs misztikum, sügdolódzás, titkozatosság. A gyermekek óvodába kerülve további információkhoz jutnak a nemiséggel kapcsolatban. Jellemző szemléletünkre, hogy számunkra rendkívül merésznek tűnik pl. az olyan nemi nevelés, ami egyes országok óvodáiban már hosszú ideje folyik. A Gyermeünk c. folyóirat 1977. januári száma pl. „Monika néninek gyereke lesz” címmel egy nyugat-berlini óvó néniről közöl képes riportot, aki saját teste változásán mutatja be óvodásainak, hogy gyermeket vár, aki jelenleg a szíve alatt, a hasában van.

A három-hat éves gyermekek tájékozottsága egyre jelentősebb lesz az élet különböző területein. Felfedezi a nemek közötti különbséget... Az utcákon, a tv-ben, a moziban, a képes folyóiratokban, könyvekben és nem utolsósorban a családi házban és a baráti körben, mint megannyi forrásban már az iskoláskor előtt gazdagon merítenek a gyermekek a nemiséggel kapcsolatos ismeretekből is.

A jövő családjainak alakulása nagymértékben függ a jelen családjaitól. A lányok babázása, a fiúk és a lányok bevonása a háztartási munkák végzésébe, a kölcsönös felelősségvállalás kialakítása, a hivatásszeretet ébresztgetése, a nemiséggel kapcsolatos biológiai folyamatok megismertetése, a helyes szokások kialakítása, a szabad idő helyes megszervezése... mind-mind elősegíti az iskolában nyerhető családi életre nevelés meg-
alapozását.

Az osztályfőnöki órák rendszerében helyet kapó szexuális élettel kapcsolatos információk, a nemi felvilágosítás... összefonódik a tanulók jövőjét jelentő családmodellek megismerésével, a család szerepének bemutatásával. Tilalomfák állítása helyett okos szóval, nevelői példamutatással, értékes, magasrendű jellemvonások (pl. felelősségérzet stb.) kialakításával, a szülők partnerré fejlesztésével és ezzel együtt a helyes szemlélet alakításával formálódik a jövő.

A családi életre nevelés tényezői

A dokumentumok rámutatnak arra a tényre is, hogy e komplex feladat eredményes végzéséhez a nevelőtényezők összefogására és tartós együttműködésére van szükség. Az egészségügyi dolgozók példás részvétele a családi életre nevelés feladatainak megvalósításában ösztönzően hatott a pedagógusokra is, akik számára végre eldőlt az években át tartó meddő vita, hogy kinek a feladata a családi életre nevelés részét képező nemi nevelés. A tömegkommunikációs eszközök, főleg a televízió komoly szerepet vállalt szintén a feladatokból. Sajnos az első számú tényező, a család, a szülők felzárkózása, részvétele túlságosan lassúnak tűnik, jóllehet szerepe alapvető lenne.

A szülők feladata e téren minden más nevelési feladatnál fontosabbnak látszik, mivel a szülő példája, a szülők által kialakított családi élet, a családban kialakított jó vagy rossz szokások spontán hatása is rendkívül nagy. A család ill. nevelés a fiatalok ún. intim szféráját is érinti, a legbensőbb énjüket alakítja, ami elképzelhetetlen érzelmi és értelmi kontaktus nélkül. Magától értetődik, hogy a családi élettel kapcsolatos helyes szemléletet leginkább a családban, a jól megszervezett, harmonikusan rendezett családi életben lehet elsajátítani.

Eleve látszott az is, hogy az ún. kettős nevelésnek újabb lehetőségeit rejtí magában a családi életre nevelés, hiszen a pedagógus hiába igyekszik vonzó képet rajzolni a családról tanítványai előtt, ha a tanulóknak otthoni élményei, a családdal kapcsolatos tapasztalatai negatívak. Előbb kevésbé látszott, de ma már egyre inkább, hogy a szülők milyen hiányos ismeretekkel rendelkeznek e téren. Ma már nyílt titok, hogy a szülői ház és az iskola közötti újabb konfliktus egyik sajátos jelentkezése a családi életre nevelés tartalmával függ össze.

A tömegközli eszközök szerepe szintén nagyon jelentős e nevelési program megvalósítása vonatkozásában is.

A szülők egy része eddig is a tömegközli eszközöktől várta gyermekei nevelését, a szexuális felvilágosítást. Nagy jelentőséget tulajdonítva a folyóiratoknak, a könyvnek, a filmnek és nem utolsósorban a televíziónak. Sokkal kényelmesebbnek tartották egy-egy ide vonatkozó szakkönyv (pl. Hogyan születik a kisbaba?, Gólya hozza...?, Mit mondjunk a kicsinyeknek?, Tinédzserek könyve, Ifjúság és szerelem, A felnőttkor

küszöbén, Ő meg én. . .) megvásárlását és elolvastatását, mint az ún. kényes kérdések megválaszolását.

Az Élet és Tudomány különösen jó például szolgált a családi életre neveléshez tartozó ismeretek közérthető, érdekesen feldolgozott tanulmányok közlésével. A szexualitásról, valamint a televíziós műsorhoz is kapcsolódó Születésünk titkai sorozat népszerűsége, talán semmi mással nem vetekedhet. Mindkét sorozat önálló kötetekben is megjelent (A szexualitásról, Az öröklődés titkai címmel). Ez utóbbi utalással arra is hivatkozhatunk, hogy könyvkiadásunk nagy léptekkel igyekszik pótolni eddigi elmaradását. *Dr. Buda Béla, Gál Erzsébet, dr. Szilágyi Vilmos* és más szerzők tanulmánykötetei nagy példányszámban megjelenve is, hamar gazdára találtak. A filmművészet indirekt módon hat inkább, bár az utóbbi években több olyan, célunkat szolgáló film is készült, ami elismerésre érdemes (pl. Helga, ill. Helga és Mischel). Kisfilmek vonatkozásában valamivel jobb a helyzet, bár ezekre a családi nevelés nem építhet.

A rádió szintén felismerte a téma fontosságát. Számos műsorával formálja a helyes szemléletet, terjeszti a tudományos ismereteket, nyíltan, őszintén tárja fel a szexualitás, a családi élet problémáit is.

A televízió a könyvkiadás mellett a legtöbbet vállalta a nemi nevelésben, a szexuális felvilágosításban az elmúlt esztendőben a tömegkommunikációs eszközök közül. Az Iskolatelevízió „Szülők, nevelők egymás közt” című műsorsorozata éveken át igyekezett az intimitás, a misztikum bűvköréből kiemelni a nemi problémákat. A Laci és Zsó személye köré szőtt történetek, majd a bemutatókat követő elemzések igen hatásosak, tanulságosak voltak. Nagy népszerűségnek örvend a szülők körében a „Családi kör” című műsorsorozat is, amelynek magazin jellege lehetőséget ad az alkotóknak arra, hogy élményszerűen dolgozzák fel a közvetítendő ismereteket.

A „Családi kör” 1976-ban hónapról hónapra jelentkezve, foglalkozott minden olyan lényegi problémával, ami helyet kapott a családi életre nevelés programjában. A nagyon sok magyar családot jelképező Kovács család által bemutatott sztorik, nevelési szituációk, majd *dr. Ranschburg Jenő* pszichológus szakszerű, lényegre mutató elemzése, telitalálat volt minden esetben. *A Kelemen Endre* vezette műsorsorozatban ritka „bátor-ságról” tett tanúbizonyságot a gyermeknőgyógyász, illetve a szociológus is, akik szerepélésükkel egyben arra is rámutattak, hogy nincs ún. kényes téma. Még a televízió óriási nyilvánossága előtt is lehet, sőt kell intimnek tűnő kérdésekről is szólni.

A nézők számára bizonyára emlékezetes marad *dr. Czeizel Endre* műsorsorozata is, amelynek nagy közönségsikerére jellemző, hogy a műsor után könyvben is megjelentetett munka, szinte napok alatt elfogyott.

A szülők és a tömegkommunikációs eszközök mellett nagyon jelentős szerep jutott a családi életre nevelés feladatainak végzésében, sőt irányításában, koordinálásában az iskolának, a pedagógusoknak. Az előzetes tervek között szerepelt e nevelési feladat önálló studiumként való beiktatása („Családtan”) is az iskolai tantárgyak közé. A Családtan programjában szerepeltek volna a következő fejezetek:

1. a család fogalma és története
2. családjogi ismeretek
3. a családi együttélés erkölcsi normái
4. a házassági kapcsolat szerelmi kultúrája, beleértve a szexuális kultúrát is.

Erre adott ösztönzést több nyugati ország mellett a lengyelországi példa is, ahol kétéves tantárgy lett a „Felkészülés a szocialista családi életre”.

Hazánkban az a vélemény alakult ki, hogy teljesebb lesz a feladat vállalása, ill. gyorsabban vezethető be általánosan a családi életre nevelés, ha az általános iskola 5. osztályától a középfokú iskolák záró osztályáig minden évfolyam az osztályfőnöki órák

keretében meghatározott számban és témában kap helyet. Így az általános iskola felső tagozatában, valamint a középiskolák 4 évfolyamán összesen 20–22 órát, a szakmunkásképző iskolák 3 évfolyamán összesen 7 órát vettek számításba.

A kísérleti esztendőnek számító 1974/75-ös tanév, amikor 60 általános és 32 középiskolában folyt még csak a családi életre nevelés, azt igazolta, hogy a tervek szerencsések, általánosan bevezethetők.

A tényezők között az egészségügy, a művelődésügy dolgozóival együtt végzi feladatát, a pszichoszexuális fejlődés biológiai és egészségügyi vonatkozásainak feldolgozását. Az orvosok és a védőnők, az Egészségügyi Minisztérium Egészségügyi Felvilágosítási Központja irányítása alatt dolgozó megyei intézmények munkatársai nagyszerű partnerei, sok helyütt irányítói a pedagógusoknak. Nem „besegítő”, ahogyan egyesek értelmezik, hanem tudatos részt vállalók a családi életre nevelésben.

Tapasztalatok, következtetések

Tekintettel arra, hogy kevés az az idő, ami eltelt azóta, hogy általánossá vált a magyar közoktatásban a családi életre nevelés, nagyon sok tapasztalat nem áll még rendelkezésre. A merész általánosításoktól éppen ezért tartózkodni kell. Viszont éppen ezért, mert minden tapasztalat hasznos lehet, keresnünk kell a következtetésre alkalmas helyes gyakorlatot.

Az Oktatási Minisztérium Önálló Ifjúsáspolitikai Csoportja által irányított vizsgálatok éppen olyan jelentősek, mint az Egészségügyi Felvilágosítási Központ, valamint a Vöröskereszt és a Hazafias Népfront felmérései. Számunkra, a pedagógusképzésben és továbbképzésben dolgozók számára olyan lehetőség is adódik, hogy gyakran találkozhatunk különböző rendezvényeken szülőkkel, pedagógusokkal és egészségügyi munkatársakkal, akik közvetlen tapasztalataikkal, azok közlésével, jó szolgálatot tesznek közös ügyünknek.

A családi életre nevelés bevezetésének tapasztalatait a következőkben összegezzük:

Sajnos, a szülők általában még nem vállalnak partner szerepet az iskolával. Sokan kifogásolják az új nevelési feladat programját, úgy vélekednek arról, hogy nem veszi kellően figyelembe a gyermekek életkori sajátosságait. Problémát jelent az is, hogy a szülők e téren általában kevés ismerettel, főleg nevelésmódszertani kulturáltsággal rendelkeznek. A családmódel elmélete messze nem hasonlít a gyakorlathoz. A gyermekek előtt sok a rossz példa, a károsan ható tényező.

A fentiek alapján olyan következtetés vonható le, hogy helyes lett volna a családi életre való nevelés bevezetése előtt a szülőket jobban felkészíteni e feladat tudatos végzésére, a partnerszerepre. A jelenünkben viszont levonható olyan konzekvencia is, hogy sokkal többet kell tennünk e vonatkozásban, mint eddig. Keresnünk kell az alkalmakat a szülői munkaközösségek, a TIT, a Hazafias Népfront bevonásával, hogy minél több szülőhöz juthassunk el. Az iskolában tanítandó ismeretek sok esetben a szülők számára is újként jelentkeznek. Az ismeretek mellett azonban nagyon fontos feladat a módszertani kulturáltság fejlesztése a szülők körében. Folytatni kellene a televízióban és a rádióban a szülők felkészítését erre a nem könnyű feladatra, ill. az olyan könnyen hozzáférhető, népszerű kiadványok megjelentetését, mint amilyen • pl. Gál Erzsébet–Ortutay Zsuzsa: Családi életre nevelés a szülői házban és az iskolában című kötet, Szilágyi Vilmos: Nemi nevelés a családban stb.

Az iskolában folyó neveléshez az osztályfőnöki órák megfelelő keretnek látszanak. A keretet azonban nem egyforma eredményességgel töltik meg tartalommal a nevelők.

Vannak olyan pedagógusok pl. akik végig beszélik az órákat, nem hagyva időt a kérdések feltevésére. Számosan még ma is idegenkednek e témák tárgyalásától, ami elsősorban a felkészületlenséggel magyarázható. Problémaként jelentkezik, hogy egyesek pusztán anyagként fogják fel a tematikát, hogy nem képesek azt rugalmasan alkalmazni, az osztály konkrét viszonyait figyelembe venni. A legtöbb gondot a pszichoszexuális fejlődés biológiai vonatkozásai, a fiatalok házasság előtti szexuális életének etikája és a szocialista családmódellem témájának feldolgozása jelentette.

A tematikát általában megvalósíthatónak tartják a gyakorló pedagógusok. A programnak mintegy 30%-át kitevő pszichoszexuális fejlődéssel foglalkozó órák váltották ki a tanulóknál a legnagyobb érdeklődést. Jellemző, hogy a pedagógusok szinte egybehangzó véleménye szerint az érdeklődés szempontjából az első helyre kerültek azok a témák, amelyek a tanulók családjukban és a világban elfoglalt helyzetét, szerepét tárgyalták, a második helyre a fiúk és a lányok közötti kapcsolatokat, azok etikai tartalmát, esztétikai és magatartásbeli következményeit tartalmazó témák kerültek, amíg a harmadik helyre a nemiség konkrét problémái.

A program megvalósítása szempontjából gondot okozott a pedagógusoknak a fiúk és a lányok „fejlődési ütemkülönbsége”. Például az általános iskolában az 5. osztályos lányok érdeklődése e téren lényeges eltérést mutat a fiúkéhoz képest. Jellemző az a tény is, hogy számosan korainak tartják az 5. osztályban a serdülés biológiai és egészségügyi kérdéseinek áttekintését.

A tapasztalatok arra is rámutatnak, hogy a pedagógusok a javasolt módszereket sikeresen tudták alkalmazni. Az eredményesség zálogaként emlegetik, az osztályfőnök nagyon jól kell hogy ismerje tanítványait, azok családi környezetét, őszinte, közvetlen kapcsolatot kell kialakítani a gyermekkel, fiatalokkal, alkalmakat kell teremteni arra is, hogy az egyéni érdeklődés is kielégítést nyerjen. Az előadás helyett a beszélgetés, a vitatkozás, a művészi élmények közös elemzése, bizonyos gyűjtőmunka végeztetése látszik célhoz vezetőnek.

Nagyon fontosnak tartják az iskolaorvosok közreműködését a program megvalósításában mind a pedagógusok, mind a szülők. Az orvosok tekintélye, felkészültsége, széles körű kapcsolatai nagyszerűen kamatoztathatók.

Az első tapasztalatok figyelmet érdemlő eredményről számolnak be, jöllehet a fentiek is azt igazolják, hogy egyáltalán nem problémamentes a jelenlegi helyzet. Egyértelműen beigazolódtott, hogy „nagyon sokat tehet az iskola, a pedagógus, de csak akkor, ha nem tantárgyként kezeli a családi életre nevelést. Ahhoz, hogy a tanítványok előhozakodjanak igazi problémáikkal, a gyerekeknek teljes bizalmat kell érezniük. Erre nyilvánvalóan nem alkalmas az a pedagógus, aki nem tud olyan közel kerülni diákjaihoz, hogy azok elmondják neki családjuk gondjait. Márpedig enélkül elképzelhetetlen a családi életre nevelés. A tanár rátermettségén kívül legalább olyan fontos a szakmai felkészültsége is. Akiben a kettő szerencsésen ötvöződik, az nyugodtan állhat az osztály elé.”⁽¹⁾

¹ Várdai Gábor: A társadalmi hatások közvetítője a család. Köznevelés, 1977. jan. 21. 6.

IRODALOMJEGYZÉK

- A család és a házasság a mai modern társadalomban
(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1971.)
- A családi élet iskolája. Bp. 1974. Magyar Vöröskereszt
- A jó házasság. Bp. 1972. Kossuth Könyvkiadó
- Akceleráció és szexuális nevelés. Bp. 1968. TK. Kiadó
- A mi gyermekünk kívánt gyermek. Egészségügyi Minisztérium kiadványa 1973.
- Andry, Andrew C.–Schepp, Steven: Hogyan születik a kisbaba? Bp. 1971. Medicina
- A népesedéspolitikai társadalmi feladatok. Kossuth Kiadó 1974.
- Árkus József: Egy szexóráról, kissé zavartan
- Népszabadság, 1973. X. 14.
- Aszódi–Brencsán: A házasság ABC-je. Bp. 1974. Medicina
- Babát várunk. Bp. 1973. Medicina
- Dr. Bacsó Jenő: Házasság–család–gyermek. Bp. 1975. Magyar Nők Országos Tanácsa
- Baróti D.–Mátrai L.: Mámor. Medicina Kiadó
- Dr. Bágyoni Attila: Szex, szerelem, család. Medicina 1974.
- É. F. Bender: Helga, Medicina Kiadó
- Borrmann Rolf: Ifjúság és szerelem. Bp. 1967. Kossuth
- Dr. Buda Béla–Hajnal Albert: A család természetéről. Bp. 1971.
- Dr. Buda Béla: A szexualitás modern elmélete. Bp. 1972. TK. K.
- Buda–Szilágyi: Párvalasztás. Bp. 1974. Gondolat K.
- Bródi György: Fiúknak lányokról. Bp. 1966. Medicina K.
- Breinholst, Willi: Apák könyve. Bp. 1967. Kozmosz K.
- Családi lap (a Magyar Vöröskereszt havi lapja)
- Csoma Gyula: A 14–18 évesek nevelése a családban. Kossuth K.
- Demény Dezső: Család és termékenység. Kossuth K.
- Dessewffy László: Az egyke-életforma. Valóság 16. évf.
- Dobos László: Az apák felelőssége a nevelésben. Bp. 1972. Kossuth K.
- Dobos László: Munkamegosztás a családban. TK. K.
- Fekete György: Élünk magunknak? Szépirodalmi Kiadó
- E. Fischer: A fiatal nemzedék problémái. Gondolat K.
- Gál Erzsébet: Felelősség. Bp. 1975. Népművelési Propaganda Iroda kiadványa
- Gál Erzsébet–Ortutay Zsuzsa: Családi életre nevelés a szülői házban és az iskolában. Bp. 1975. HNF
- Dr. Genovieva Painter: Tanítsuk a kisbabát. Medicina 1974.
- Hantos János: A Vöröskereszt társadalompolitikai szerepe MVK 1975.
- Harsányi István: A jó házasság. MNOT
- Harsányi István: A fiatalok szexuális életének kérdései. Élet és Tudomány 1967. 47/48. sz.
- Harsányi István: Házasságpszichológia. Élet és Tudomány 1968. 29–31–33–37–46–50. szám
- Havas Ottóné: Serdülőkről. TK. K.
- Dr. Hermann Alice–dr. Varga Éva: A derék gyermekek családi hátteréhez. Ped. Szle. 1971. 11. szám
- Hooz István: A házasságok stabilitásának hatása a nők termékenységre. Demográfia 1970./1. sz.
- Huszár István: Népesedéspolitikánk időszériu kérdéseiről. Társadalmi Szle. 1973/8–9. szám
- Illés Lajosné: Akceleráció és a szexuális nevelés. TK. K.
- Dr. Jenei György: Népesedéspolitikai feladataink. Pártélet 1973. 13. sz.
- Katona Katalin: Ifjúságunk problémái. Bp. 1967. Gondolat K.
- Károlyi István: Nemi élet, nemi erkölcs, nemi betegségek. Bp. 1970. Medicina K.
- Kemény István: A szexuális élet szociológiája. KJK.
- Dr. E. Kent: Asszony lesz a lányból. Medicina K.
- Kertész Magda: Mai házasságok
- Klenn, P. G.–Hoffmann: Összinté szó a szerelemről. Bp. 1966. Kozmosz K.
- Komlósi Sándor: Újabb vizsgálatok a családi nevelés tényezői köréből. Bp. 1968. Tanulmányok a neveléstudomány köréből
- Kontra György: A gyermek egészséges fejlődése. Bp. 1974. Kossuth K.
- Kósa Erzsébet: A szocialista családpolitika elvi és gyakorlati kérdéseiről. Társ. Szle. 1974./3–7. szám
- Kovács András: Nővédelem–anyavédelem–családtervezés. Bp. 1974. Medicina K.
- Kovács Judit: „Szaporodjatok és sokasodjatok”. Bp. 1969. Kossuth K.
- Dr. Kovács L.: A nőorvosnál. Medicina K.
- Dr. Kovács L.: Szerelem, házasság, gyermek. Medicina

Losonczy Ágnes: Életmód és társadalmi változások Szociológia. 1972/2. sz.
 Lőcsei Pál: Család és házasság a mai magyar társadalomban. KJK.
 Ludás M. László: A szexualitásról, a fogamzástól a felnőtté válásig. TK.
 Lukács Tibor: Szeretem, házasság, család. Bp. 1968. Kossuth K.
 Marx–Engels–Lenin: A nőkérdésről és a családról. Bp. 1974. Kossuth K.
 Mohács Livia: Mit tudsz önmagadról? Móra K.
 Nagylányok iskolája. Bp. 1974. Magyar Vöröskereszt
 Dr. Németh Gyula: Leleki egészségünk. Medicina K.
 Népesedéspolitika, a világ népesedési problémái. Bp. 1974. Kossuth.
 Ortutay Zsuzsa–Kovács András–Seregély György: A családtervezés. Bp. 1969. Medicina K.
 Dr. Pap Tibor: Társadalmi igények és a családjogi törvény. Jogtudományi Közlemény, 1973./X. sz.
 Dr. Ranschburg Jenő: Az emberi szeretet genezise. Valóság 1973/10.
 Dr. Ranschburg Jenő: Félelem, harag, agresszió. TK. 1973.
 H. Sas Judit: A gyermekkel szembeni családi követelmények alakulása és a történelmi, társadalmi változások. Szociológia 1972/2. sz.
 H. Sas Judit: Életmód és család. Társ. Szle. 1974. 6. sz.
 Seelmann, Kurt: A gólya hozza? Bp. 1969. Medicina K.
 Serdülőkről. Bp. 1970. TK. K.
 Seregély Gy.: Fogamzásgátlás. Medicina K.
 Spock Benjamin: Csecsemőgondozás, gyermeknevelés. Medicina K.
 Spock Benjamin: Tizedzserek könyve. Bp. 1973. Medicina K.
 Strmenová, Jirina: A gólya hozott? Prága, 1971. Mladé letá
 Szabady Egon: A családtervezési vizsgálatok egyes kérdései. Bp. 1967. Statisztikai Kiadó
 Szabady Egon: Készerű foglalkozás és anyaság. Társ. Szle. 1971. 6. szám
 Szekeres Katalin: Az ösztönök támadása. Medicina K.
 Székely J.: A kegyetlen jelszó. IM 1972. 12. szám
 Székely J.: Bódult muslincák. IM 1973. 2. szám
 Dr. Székely Lajos: A családi élet iskolája. Magyar Vöröskereszt
 Dr. Székely Lajos: Egészségvédelem kézikönyv a szakoktatók egészségnevelő munkájához. FÖV. Egészségnev. Központ 1974.
 Dr. Székely Lajos: Nagylányok iskolája. Magyar Vöröskereszt
 Szendei Ádám: A szexuális nevelés. „Gyermekünk” c. képeslap 1973–1974. évi számaiban
 Szilágyi Vilmos: Bevezetés a szexuálpedagógiába. Bp. 1973. TK. K.
 Szilágyi Vilmos: Hogyan látják a pedagógusok a szexuális nevelést. Köznevelés 1973/40. szám
 Szilágyi Vilmos: Tudománytörténeti áttekintés a szexológiáról. Valóság 1973/4. sz.
 Szilágyi Vilmos: Világnézet és párválasztási érettség. Világosság 1975/3. sz.
 Szülők kislexikona. Bp. 1974. Kossuth K.
 Varga Károly: Mit csinál ébredéstől lámpaoltásig? Új Írás 1970/6.
 Dr. Victor András: A fogadóóra. „Gyermekünk” c. lap 1973/1–6. sz.
 G. D. Weber: Ő meg én. Medicina K.
 Dr. Zoltán Zsófia: Bébi napló. Medicina 1–6-ig

НЕКОТОРЫЕ АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ В ДУХЕ УВАЖЕНИЯ К СЕМЕЙНЫМ ТРАДИЦИЯМ

Д-р Надь Андор

В начале статьи пишется о необходимости подготовки учащихся к семейной жизни. Партийные органы заинтересованы этим актуальным вопросом, в 1972 году в новой Программе обучения школьников принято постановление о воспитании учащихся в духе уважения семейных традиций. В этом отношении автор критически анализирует воспитание в прошлом и осуждает педагогическую практику, затрагивающую поверхностно вышеуказанный вопрос. В статье говорится о повышении количества неудачных браков, которое является плохим примером для учеников. Далее автор затрагивает вопрос о недостаточном знании учащихся вопросов половой жизни. Традиции и религия стали на пути просвещения учащихся.

В статье трактуется сущность „сексуальной революции“. Эта сущность основана отчасти на спецлитературе, отчасти на впечатлениях, произведенных на автора в западных странах. „Секс-волна“, секс, как мода — анализируется в этой статье. Автор указывает, что в Венгрии увеличивается количество пар, живущих вместе долгие годы без законного бракосочетания.

В дальнейшем говорится о причинах введения в программу вопроса воспитания в духе уважения к семейным традициям. Д-р Надь Андор ссылается на документы, статистические данные. В работе объясняется сущность постановления совета министров от 1973 года, согласно которому в 1974 году был введен экспериментальный предмет „семейное воспитание“. Спустя год этот предмет стал обязательным.

Далее раскрываются новые воспитательные цели Программы и указывается на важную роль семейного воспитания в развитии личности учащихся и в подготовке их к жизни. В статье говорится также о содержании, процессах и факторах семейного воспитания.

В заключении публикуется накопленный автором опыт и делаются выводы, основанные на фактических данных.